

SMJERNICE ZA OBNOVU SPOMENIČKE BAŠTINE DRNIŠA

RADOSLAV TOMIĆ
Regionalni Zavod za
zaštitu spomenika kulture
Poljudsko šetalište 15
58000 Split

UDK 711.4
Prethodno priopćenje
Preliminary communication
Primitljeno 19.04.1994.

Autor u tekstu, koji je prvotno objavljen pod naslovom *Kako obnoviti Drniš?* u splitskom dnevniku "Slobodna Dalmacija" (5.04.1992, str. 26), raščlanjuje znamenitosti grada Drniša i njegov urbani razvoj do kraja 20. stoljeća. Spominje nekontrolirano devastiranje i uništavanje spomeničke baštine, koje je započelo i prije domovinskog rata, te predlaže načine i mogućnosti poslijeratne obnove, kako spomeničko-urbane cjeline Drniša tako i budućega života u gradu.

Degradiranje i uništavanje Drniša nije, započelo s ovim ratom, ali treba poduzeti sve da se ovaj rušilački proces i mentalitet nakon rata zaustavi i da njegova obnova bude ne samo izgradnja novoga i suvremenog (ako hoćete i boljeg i onog naslijeđenoga), već i obnova desetljećima zapuštanog i upropaštavanog.

Najstarija jezgra ovoga zagorskog grada, smještena uz rijeku i uz rub prostrana Petrova polja, nastala je u 18. stoljeću, nakon povlačenja i protjerivanja Turaka, koji su, slično današnjim osvajačima, zaustavili normalne tokove života na širem području kopnene Dalmacije, ostavljajući iza sebe pustoš. Stoga su i najstariji dijelovi Drniša kuće i crkve iz 18. stoljeća koje pokazuju odlike baroknog stila. Kao najreprezentativniji primjer takve izgradnje navodim zgradu bivše općine, izvorno mletačke vojarnje, koju podiže dalmatinski graditelj Ignacije Macanović sredinom 18. stoljeća, i sklop kuća plemićke obitelji Nakić-Vojnović s portalom u bunjatu, te cijeli niz manje izrazitih obiteljskih kuća raštrkanih na širem području grada, od Čikole prema crkvi sv. Ante, uz Gradinu, na Meterezu. Ali pravi procvat Drniš će, kao i drugi gradovi u Dalmatinskoj zagori (Sinj i Imotski) doživjeti u 19. stoljeću, kada se javljaju prvi istaknutiji veleposjednici, trgovci i intelektualci. U tom se stoljeću Drniš oformljava kao grad, dobiva nekoliko stilskih cjelina i definiranih ulica, dobivši fizionomiju koja i danas dominira. S početka 19. stoljeća je i kuća Štrkalj, u kojoj je 1818. godine prenoćio car Franjo I, koja po proporcijama i usitnjenu ukrasu portala predstavlja istaknutiji primjer klasicističke stambene izgradnje u Dalmaciji, kuća Kulušić iz 1804. godine, kuća Viličić, koja je u dijelu imala i sačuvani interijer, Grubišić, Mijović i druge.

U drugoj polovici 19. stoljeća grade se najistaknutiji sklopovi i pojedinačna zdanja: podiže se nova, monumentalna neoromanička župna crkva po projektu arhitekta *Emilisa*, završava se pregradnja crkve sv. Ante. Bogatije obitelji grade monumentalnije kuće: izrazite su cjeline kuće obitelji Skelin (od kojih je ona uz crkvu sagrađena od istog arhitekta Emilisa), Grubišić (sada hotel "Danica") kao lijep primjer historicističko-secesijske izgradnje, Letica (danas Glazbena škola), sklop šibenskih plemenitaša Divnić (Difnik; danas Đački dom i kuće uz njega), Pelicarić, Čović-Plenković i druge. U razdoblju do drugog svjetskog rata sagrađeno je nekoliko vila po, tada, rubnim dijelovima grada, poput vile Grubišić, Nakić i Martinić, s odlikama funkcionalizma.

Prema tome, za Drniš je tipična, s jedne strane pučka arhitektura u rasponu od 18. do 20. stoljeća, a s druge skromnija stilska izgradnja na liniji barok - arhitektura moderne. S obzirom da je naselje nastalo poslije turskog povlačenja, nije naslijedilo graditeljsku baštinu prethodnih epoha, ili definiranu urbanu shemu, pa se stoga i njegovo širenje odvijalo po principu organskog rasta bez čvrste jezgre oko koje bi se grupirali novi dijelovi. Prvotno se središte uz Tvrđavu (Gradina) u 19. stoljeću premjestilo i spustilo bliže polju, a izgradnjom općinske zgrade, nove župne crkve i reprezentativnijih kuća, formira se i središnji trg, Poljana, na kojem je upravno i društveno središte grada.

Zaokružen kao cjelina, ali bez izrazitijeg spomenika ili umjetnički određenoga zdanja (osim poslije rata postavljenih umjetnina Ivana Meštrovića, s remek-djelom "Zdenca života"), Drniš je bio idealan prostor za nekontroliranu izgradnju i "urbanizaciju" koja je zapravo značila uništavanje pejzaža i bezrazložno širenje grada izvan realnih granica i potreba. Posljednjih tridesetak godina za spomenički inventar Drniša bilo je porazno. Stoga treba naglasiti da uništavanje grada nije započelo u ovom ratu: mi još ne znamo tragičnu bilancu sadašnjih razaranja, pljački i paljenja, ali je stoga vrlo lako pobrojiti dosadašnju negativnu bilancu:

- rušenje franjevačkog samostana i gradnje nove redovničke kuće u najstarijem dijelu grada,
- nagrđivanje sklopa Nakić,
- interpolacija uz kuću Viličić,
- preinaka kuće Vukasović (Privredna banka),
- zapuštanje najistaknutijih sklopova koji su postali ruševni (Čović-Plenković, Difnik, Skelin i drugi),
- nova, stilska izgradnja na Fenčevini,
- nekontrolirana izgradnja usred polja prema groblju i željezničkoj stanici,
- izgradnja "zaobilaznice", itd.

Povezano uz opću zapuštenost i rastuće iseljavanje, čini se, da je Drniš bio u nezavidnijem položaju u odnosu na druga središta u Dalmatinskoj zagori, koji su usprkos sličnim problemima, donekle uspjeli zaštititi vlastitu sredinu i životni prostor. Tako je, već duže vrijeme u Drnišu izgledalo upravo onako kako je 1981. godine zapisao Niko Duboković, naime "da će prvom povoljnom prilikom nestati ono što još ostaje lijepo, (...) i da će se graditi bez obzira na sustezanje, i da će kroz

malo vremena ovaj grad svojom defiguracijom postati odbojan i za vlastite građane". Ili još preciznije, tko god je htio mogao je unakaziti bilo što, u bilo kojem dijelu grada.

Slučajne i neprovjerene vijesti koje su stizale iz okupiranoga grada govore da je oštećena crkva sv. Roka (patron grada), spaljena općina s matičnim knjigama i katastrom, glazbena škola, kuća Štrkalj, Viličić, raznesen Meštrović iz muzeja ... Jednom riječju neprijateljski plan je jasan: poništiti fizionomiju grada i poput Turaka (ne Bizanta!) ostaviti nijemu pustoš. Kada uništimo jezgru, tko će se i htjeti brinuti o rubovima.

Naša se poslijeratna obnova treba razlikovati od neprijateljskog rušenja: sa stanovišta zaštite spomenika, što znači sa stanovišta identiteta grada i njegove fizionomije, treba početi od pretpostavki da gradu treba vratiti njegovo prvotno lice. Obnova stoga treba biti planirana i mora proizlaziti iz poznavanja činjenica. To podrazumijeva uočavanje dosadašnjih grešaka i pokušaj njihova ispravljanja. Obnova identiteta grada pretpostavlja da se taj isti identitet jasno prepozna. Drniš nije samo Gradina, crkva sv. Ante i Meštrović, već naselje definirane i neponovljive fizionomije, i u njemu treba voditi brigu o cjelokupnoj urbanističkoj cjelini, a ne tek o pojedinačnim spomenicima. Obnova ne smije biti stihijska i ubrzana, trebaju je voditi kompetentni stručnjaci i ustanove, a ne amateri i politikanti, te treba uvažiti dva temeljna načela:

1. Sve vrijednije porušene, oštećene i devastirane kuće i crkve treba obnoviti i vratiti im nekadašnji izgled.

2. Nova izgradnja treba biti uskladena s naslijeđenom graditeljskom baštinom. Ona se ujedno ne smije kao do sada širiti u prostor raspoložuci s njim kao da su njegovi resursi nepotrošivi. Treba obuzdati širenje grada i spriječiti mrvljenje plodnog polja.

Obnova treba polaziti od spoznaje da je naslijeđena spomenička baština, iako skromna, posljednja europska stanica pred balkanskom pustoši. Njezina je skromnost rezultat tragičnih zbivanja sličnih ovim današnjima. Ne smijemo imati iluzija; ali svatko zaslužuje da, nakon pretrpljenih ratnih strahota i smrti, izgradi dom dostojan života. Uz znanje, biti će potrebnija, svakako, više ljubav, negoli često zlorabljeno odricanje.

DIRECTIVES FOR RESTORATION OF CULTURAL HERITAGE OF DRNIŠ

(Summary)

In this article the author analyzes urban development of Drniš up to the 20th century. He mentions uncontrolled building and then destruction of monuments during the war and suggests the way of postwar restoration of cultural entity of Drniš as well as future life of the city.